

Darabosné Gál Ágota

EGY GYERMEK MEGFIGYELÉSEI ÉS TAPASZTALATAI AZ 1930-AS ÉVEKBEN

I.

Jászfényszaru születtem 1931. augusztus 29-én. Később, amikor megtudtam, hogy ez a nap 1526-ban a mohácsi csata napja volt, örültem hogy ilyen nevezetes napra esett születésem ideje, bár gyászos dátum volt, a magyar sereg teljes vereségével végződött. De térjünk vissza most a jelenbe! Mind édesapám, Gál István, mind anyai nagyapám, Kertész János tanító, és nagynéném férje, Jokits József is tanítóként kereste kenyerét. Ez a családi háttér megalapozta erkölcsi tartásomat és azt, hogy nagyon korán nyitott szemmel járjak a világban, megfigyeljek és elraktározzak magamban mindent. Életemnek az az első tíz éve, amit Jászfényszaru töltöttem gyermekkori emlékekkel, izekkel, illatokkal telt és tapasztalásokkal, amiket egy gyerek megfigyel és meg is tanul. Egy városban elvész az ember, de falun benne él a mindennapi pezsgő életben szülei és nagyszülei révén. Sok ember vett itt engem körül, és én nagyjából mindenkivel megtaláltam a megfelelő hangot.

Minket testvéreimmel együtt – egy húgomat és egy öcsémet – Palkovicsné Rózsika néni bábaasszony segítette erre a világra, és a kedves Hortáver bácsi volt az orvos. Akkor az asszonyok még otthonukban szültek, és nagyanyám is segédkezett ehhez a konyhában. Engem testvéreim születése előtt a Kertész nagyszülőkhöz vitt édesapám. A húgom születése előtti este anyám így szólt apámhoz: „vidd a gyermeket apámékhoz, és anyám mielőbb jöjjön, majd hívd Rózsikát és Hortávert!” Apám a nyakába vett és úgy vitt a havas úton. Világosan emlékszem a hold ragyogására, a havas tájra, a hó ropogására apám talpa alatt. Hideg volt. Jó volt apám nyakában utazni. Bekopogott a nagyszülői ház ablakán, engem beadott és ment a bábáért meg a doktorért. Másnap késő délután hazavittek, mert 1935. december 5-én Mikulás-várás volt, húgom december 5-én született. Kicsiny, vörös képű baba volt sok fekete hajjal – nekem nem tetszett. Vártam a Mikulást, aki meg is érkezett, és én, a négyéves tudtam, hogy ez nem az igazi Mikulás, hanem Márkus Mariska néni, az óvónő, szüleim és nagyszüleim barátja. Mikulás-ruhát öltött magára, nagy süveg a fején, a kezében püspökbotot tartott, és mégis! A gyerekeket nehéz elámitani, bár ez szép szokás, az ajándék a Mikulás bácsitól, a fogadkozás, hogy jók leszünk.

Szerettem ezt a falut, ismertem, itt cseperedtem. Nagyközség, hallottam, ez, úgy tudom a lakosság számától függ. Hány olyan falu van Magyarországon, amelynek szinte csak egy utcája van, esetleg még egy-két utca oldalt is nyílik. Jászfényszaru

nem ilyen volt! A főúttól jobbra és balra (alvég – felvég) szerteágazott. A falu főterét a községháza uralta, jól megépített emeletes, masszív épület. A községházán dolgozott anyai nagynéném nagyapám halála után, jártam benne. A főjegyző, Gyula Ferenc barátságos ember, ő is mindig térdnadrágban járt, valószínűleg ez volt a modernebb divat akkor. Felesége, Sorbán Tekla nagyon elegáns, finom hölgy, pasztell színekkel. Mindenki Tutus néninek hívta a faluban. Két fiúk volt: Barna és Feri. Tutus néni mamája is velük lakott. Számukra egy hosszú pad volt a templom szentélyében beállítva, oda jártak. Én – megvallom – kicsit irigyeltem őket, hogy olyan közletről figyelhetik a szentmise menetét, de hát ez az ő privilégiumuk volt. A jegyző, Nagy Bertalan, felesége Buzás Emmi néni. Két leányuk Márta és Mimi. Jártam oda párszor velük játszani, de ők már hozzánk képest nagyobbak voltak. Finom haboskávával és mazsolás kaláccsal kínáltak.

A községháza mellett balra a parókia helyezkedett el. Nagyon gondozott, ápolat virágokkal tele a kertje. Nagyapám aktív korában Hebrony Kálmán plébános vezette, de amikor már én jártam iskolába, akkor Székely Alajos esperes plébános vezette az egyházat. A parókiával szemben állt a templom. Szerettem idejárni, különösen két embernagyságú szobrot figyeltem a mellékkoltárokon: a Jézus szíve szobrot és Máriáét. Állt ott még egy másik kedves szobor is, Szent Anna a gyermek Máriával. Itt voltam elsőáldozó, és mondhatom, ez nagyon ünnepélyes pillanat volt. Mi, gyerekek ragyogtunk! Fehér ruha, fehér fátyol és koszorú, és tiszta fehér lélek. Hétévesnek lenni különben is nagyon jó, a hétéves gyermekre már rávilágít a tudás első sugara. Nemcsak játék, az értelem is besegít abba, hogy szebb legyen ez a világ. Az ember gyermeke hall erről-arról, és kezdi érdekelni, hogyan is volt ez a történet, ez a történelem, ki is volt Gárdonyi Géza. A katolikus templom mögött állt egy kisebb templom is, a zsinagóga. Ortodox templom volt, és nekem a mi templomunk mellett kicsinek tűnt.

A templomkert nyári sétánk egyik célpontja volt. Kis oázis, benne az 1914-es honvédemlékmű. Elnéztem ezt a kőkatonát, nem volt elszánt, harcrakész ember, inkább szomorú, lehajtott fejű, és zászlaja is meghajolt. Lábszára lábszártekerccsel becsavarva, lábán bakancs. Biztosan fázott és félt kint a lövészárkokban – gondoltam. A nevek ott mellette a táblán! Sokan voltak, akik innen is életüket adták a hazáért, mennyi eltékozolt élet!

A templomkert bal oldalán állt a Rimóczi-kastély hagymakupolás tornyával. Ma már ez a torony nincsen meg, sajnós. Szép látványt nyújtott, büszkélkedve emelkedett ki a tájból: én magasra török, átnézek felettetek! A főtér másik oldalán a leányiskola állt (ma már ez sincsen meg). Földszintesen, furcsán, ferdén ült az útra, talán ez okozta vesztét. Komikus volt.

A községháza árnyékában kis üzlet állt, a Hangya Szövetkezet boltja. A Hangya szövetkezet behálózta az egész országot. Magyar áru benne, és a gazdák itt beszerezheték a szükségleteiket; minden volt benne, élelmiszertől kezdve kapáig.

A boltot akkor Farkas István vezette, felesége Kovács Ilus (Ilcsu néni). Édesapám könyvelt a szövetkezetnek.

Pár kisebb ház, majd következett a Zagyva felé vezető utca. De sokat jártunk rajta!

Itt a főtéren állt még a Giltler-féle nagyvendéglő. Nem akármilyen nagyvendéglő volt ez! Ide színtársulatok jöttek Pestről is, és játszottak, különböző egyletek tanultak be színdarabokat, és itt adták elő azokat. Volt egy nagyterme, sokan elfértek benne, akik szellemi kikapcsolódásra vágytak, de azok is, akik szórakozni szerettek volna, mert nagy bálokat tartottak itt. Anyámék is elmentek a bálra, sőt Jászberénybe is átmentek, és ilyenkor nagymamánk vigyázott reánk. Giltler bácsi szódavígyárat is üzemeltetett, fia, Kaci, aki dadogott, szállította lovas kocsival a szódavízet. Hozzánk is ő hozta és cserélte mindig az üvegeket. Jászfényszaru tehát akkoriban pezsgő életet éltek az emberek, nem gyepesedtek be saját szűk világukba.

A Rákóczi úton, a leányiskolától lejjebb állt a fiúiskola. Nagy ablakokkal, finom visszafogottsággal adta tudtára modernségét az arra járóknak. Tőlük nem messze, a sarkon várta a vásárlókat Riesz Fülöp vasboltja, fontos üzlet a földművelők számára.

A fiúiskolával szemben hosszú, sárga ház nyújtózkodott, eléggé kis ablakokkal, de előtte akác sor állt őrt. Itt sokat időztünk anyámmal, nagyanyámmal és Kertész Ilona nagynénémel. Látogatóba is eljártunk ide, és az ablaknál is sokat beszélgettünk anyámék. Lung Gizi tanító néni az ablakban könyökölt esténként, itt persze meg kellett állnia említett hozzátartozóimnak. Megjegyzem, hogy anyámat nagyon szerették ebben a faluban. Ő nem „tanítóné” volt a falusiak szemében, hanem Kertész Mancika. Mindenkit ismert, és őt is ismerték és szeretett beszélgetni, nagyon. „Mancika, kérem”, mondták, – és mindenkit meghallgatott. Tehát ez a „tanítóház” másokat is befogadott: itt lakott még Noge Gyula tanító bácsi a mamájával. Fiatalember volt még akkor, elégans, ahogy én emlékszem rá, mindig térdnadrágban járt, lábszárán harisnya feszült, és nagyon fényes cipő a lábán. Kevés beszédű, de nagyon udvarias férfi volt. Gáláns lovagként hódolt Havasi Panni tanító néninek. A leányiskola felé állt még a Seress-ház, nagy masszív épület; itt lakott második tanító nénim, Seress Erzsébet. Engem negyedik elemiben tanított. Kissé már őszes haját lesimítva, hátul szigorúan összefogva hordta. Okos, szigorú nő volt, talán inkább apácáknál taníthatott volna – külső vonásai alapján. A leányiskola zsbongó udvarát célozta meg a Seressék melletti házban lévő pékség. Az én csodálatos Kertész nagyapám minden áldott nap a nagyszünetben kiflit nyújtott be a kerítés rácsai között nekem. Kedves gesztus, szeretni való gondoskodás volt részéről, ma is melengeti szívemet.

A leányiskolával szemben egy nagy rőfösület keltette magát, talán nem is véletlenül. Ha jól emlékszem Sternék tulajdonát képezte. Szerettem ide bejárni Kertész nagyanyámmal és nagynénémel, akit a faluban mindenki a becenevén Lusikának nevezett. Tudtam, hogy ebben az üzletben mindig kaphatok ruhaanyagot, amit nagyanyám és nagynéném varrt meg számomra. Legtöbbször én magam választottam

ki a nekem tetsző anyagot, megsimogathattam a feltekert „szépségeket”. Sternék fia, egy kedves fiatalember, talán még nem is volt egészen fiatalember, inkább csak nagyra nőtt gyerek, mégis ott segédkezett már az üzletben.

A főtértől nagyanyámék felé haladva egy csodálatos kert kötötte le a figyelmemet: Almássyék kertje. A házat szép, színes ablakú veranda díszítette. A színes kis üvegkockák kiragyogtak az utcára. Almássy Gergely bácsi kéményseprő-mester volt, felesége pedig Rózsika néni. Kéményseprő? Számomra ez eléggé titokzatos foglalkozásnak tűnt. Kívülről söpri a kéményeket, vagy belebújik? Ha anyámék megálltak egy kis beszélgetésre Rózsika nénivel, mindig azt kívántam, hogy rikoltozzanak páváik, és nyissák szét legyezős farkukat. Kaptam is egy szép pávatollat Rózsika nénitől. Sokáig megvolt nálam, őrizte szívárványszíneit. Almássy bácsi halála után Rózsika néni Vizsolai bácsihoz, a segédjükhöz ment feleségül. A kert, a pávalé megmaradtak, de mintha nem ragyogott volna az egész úgy, ahogy korábban.

Tovább haladva a Rákóczi úton a fodrászüzlethez jutottunk. Ide két utca torkollott, és ez az üzlet lezárta találkozásukat. Dugonics Rózsika a fodrásznők gyöngye volt, egy nagyon jó kedélyű fiatal nő. Hozzánk is eljárt, anyámhoz. Tászkájában lapultak szerszámai. Nekem az a kis spirituszégője tetszett a legjobban, amin a hajszütővasat melegítette. Barátságos, kék lánggal égett, és ezt a lángot egy csavarral lehetett csökkenteni vagy növelni. Elnéztem, ahogy anyám frizuráját készíti, aki rövidre vágott haját viselt. Én is kedvet kaptam, hogy utánozzam munkáját. Megbeszéltem kis húgommal, hogy haját vágok neki. Kivonultunk egy tükörrel és körömvágó ollóval a kert végébe, és úgy éreztem, értek a hajvágáshoz. Az én aranyos húgom, Marika pedig túrte, hogy kívágyak itt egy kicsit, ott belenyírjak a fejbűbáján levő tincsbe. Mi el voltunk bővölve a munkától, de amikor állapota varázsolni húgom haját, kétségbe estek! Szegény Rózsika alig tudta olyan állapotba varázsolni a húgom haját, hogy egyáltalán emberek közé mehessen. Kikaptam szüleimtől, és volt az első próbálkozásom, hogy valamihez a szakmai hozzáértésemet bizonyítsam.

Nagyszüleim házához közel nagy és széles utca metszette a Rákóczi utat, a Bethlen Gábor utca. Ebben laktunk szüleimmel, és apai, Gál nagyszüleim is – az ellenkező irányban. Ebből a négyes sarokból egy a nagyapámat vonzotta, kettő engemet, a negyedik pedig, egy agyagból vert fal, kertet takart.

Nagyapámat Spitzer Mancsi vendéglője vonzotta, más tanítókkal együtt járt oda beszélgetni, és egy liter bor mellett meghányták-vetették a világ dolgait; ez olyan férfiklub-féle lehetett, szerintem. A Spitzer ház rangos vendéglőnek számított, nagy ablakokkal és kitűnő kiszolgálással. Ez amolyan ártatlan szórakozás lehetett, nagyanyám nem is szólt érte, hiszen nagyapám este 7- 1/2 8 között már hazatért. A vendéglősné, Mancsi rátermett és okos asszony volt. Leányát, Erikát Stern István vette feleségül, aki 1945-ben, a háború végeztével hazavergődött az elhurcoltatásból. Velük átellenben a Goldmann-féle vegyes- és fűszerüzlet várta a kuncsaftokat. Nagyszüleim náluk vásároltak, és én is szívesen eljártam nagyanyámmal az üzletbe.

Nagyon rendezett intézmény volt bent, és azok a cukortartó gömbölyű üvegek! A nagy pult szélén álltak, gondolom, hogy a gyerekek is megcsodálhassák. Az öreg Goldmann bácsi, vagy Mariska néni mindig adott nekem cukorkát e csodás gömbölyűségekben. Kaptam kimérve is, nagyanyám tudta, hogy kedvencem az a kerek cukorka, melynek közepébe egy-egy színes virágot vagy gyümölcsöt zártak a készítők. Elkezdtem szopogatni, és egyszer csak kibújt közepéből a virág, és maradt a fehér, kerek burok. Íze nagyon jó volt. Mariska néni egyszer Gödöllőre utazott, le akart szállni a vonatról, de a kocsí alá esett, és le kellett vágni fél lábát. 1944-ben azonban így is elvitték őt és férjét, Sanyi bácsit is. Egyikőjük sem tért vissza.

A harmadik sarkon Márkus Feri bácsi mozija állt. Az első, életemben itt látott film a *Pogányok* volt. Ez 1938-ban vagy 1939-ben történt, és nagy hatást tett rám. 7-8 éves lehettem. A szüleim nem tartottak vissza azzal, hogy túl kicsi vagyok. A filmben Muráti Lili, Szakáts Zoltán, Kiss Ferenc és Egri Mária játszott, a kor vezető színészei. Később az újra rátalálás örömeivel olvastam el Herczeg Ferenc *Pogányok* című regényét, aminek alapján ez a film készült. Ebből a könyvből részletesebben is megismerhettem Zenóbia, Alpár vezér és a Pusztai asszony szomorú történetét. – Máskülönben Márkus bácsi mozijában az akkori legújabb filmeket vetítették, melyek közül néhányat itt is megemlítek: *Meseautó* Perczel Zitával, Törzs Jenővel, Kabos Gyulával; *Toroczkói menyasszony* Dajka Margittal, Jávor Pállal és Kabossal; *A karosszék* Szeleczy Zitával, Szilassy Lászlóval. Még tovább is sorolhatnám az itt bemutatott és általam látott filmeket, de bizonyítéknak ez is elegendő. A mozitól pár házzal feljebb szintén egy üzlet vonzott, ez pedig Herczeg Imre patikája volt, amiben csodás tisztaság honolt; ragyogott, és az a sok régimódi csodás, fehér porcellán gyógyszertartó! Egytől-egyig mind katonás rendben a polcokon. A patikamérleg csillogott-villogott, oldalt pedig egy nagy üvegben piócák tanyáztak; ez a gyerekek igazi látványosság; ezeket a piócákat orvossággént használták vérszívásra. Imre bácsi, nagydarab ember, mindig hófehér köpenyben szolgált ki, felesége, Ilonka néni, szintén patikárius, akiben ritka kedvesség lakozott, és mellel nagynénem barátnőjeként ismertem.

Nagyanyámék házával szemben hentesüzlet kínálta választékát, nagy masszív ház, tiszta üzlet. Pető Antal tulajdonolta, és nagyszüleim itt vásárolták a húsféléket. Kisleányuk, Pető Tecike húgom játszópajtása volt, kedves, bájos leányka. A sarkon tovább haladva ott állt Pető Árpád korcsmája; felesége Csikós ángyi itt mérte a bort. Sokan látogatták. A másik oldalon pedig Bukó Pál kereskedő üzletét találtuk. Ezt nem ismertem annyira, mint Goldmannék boltját. Itt laktak Gicei Miklósék is, aki hivatalnok volt a község házában. Lejjebb a sarkon olajütő működött. Akkor kezdtünk rászokni az olaj használatára. Az az olaj mézes aranyszínben csillogott és igazi, finom napraforgómag ízzel örvendeztetett meg bennünket. A sült, vagy a héjában főtt krumplit mindig ezzel ettük.

A következő széles utca sarkán Koncz Péter bácsiék háza állt. Ez is modern ház

volt, elől hármass ablakok tekintettek az utcára, hátul pedig gondozott kert és nagy veranda várta a belépőt. Sokszor jártunk hozzájuk, Ella néni anyámnak és nagynénémnek is jó barátnője volt. Volt egy kedves fiuk, Kazika, és egy szőke kisleányuk, Nórika. Mennyit játszottunk velük! Péter bácsi községi irodatiszti hivatalt viselt, ő is jó kedélyű és nagydarab ember. Az ő utcasarkukon egy szép kökereszt állt, rajta Jézus függött; az egész körülkerítve, védetten állt, és én mindig megcsodáltam. Később hallottam, hogy a háború után lebontották, és Főszerék telkén újra felállították.

A temető! Számtalanszor jöttünk ide nyári sétáink során. Én és a húgom mindig nagyanyám kíséretében mentünk. Belekapaszzkodtunk és rángattuk a kezét, hogy ugye velem jössz, nagyika? A húgom is ezt tette, de ő bölcsen mindkettőnk választotta egy-egy kezével. A temető közepén kápolna áll még most is. Akkoriban az előtte elterülő tér még nem települt be sírokkal, mint mostanában. A keresztút stációi előtt szabad térség várt. Dédnagyanyám pihent itt, a magunkkal vitt virágok neki szóltak.

A temetőn túl, lejjebb, a Márkus ház trónolt. Itt lakott Márkus Mariska óvónéni, szintén jó barátnő, az édesanyjával, Szidi nénival és Ödön bácsival, a testvérel, aki szintén a község házában dolgozott. Mariska néni mindenki nagyon szerette a faluban. Végtelenül kedves volt, nagyon tudott bánni a gyerekekkel. Milyen játszások zajlottak itt a Koncz gyerekekkel, és más rokongyerekekkel! Házukban bebújhatunk a szekrényekbe, még az ágyakba is. Itt soha nem szóltak rá a gyerekekre, hogy ne tegyék ezt vagy azt. Az apa, Márkus bácsi, iskolaigazgató volt, nagyapám jó barátja. Régóta összejártak a családok.

Ezen a soron magaslott a Borbás malom. A liszt még a falakat is fehérbe vonta, bent pedig mindig zakatoltak a gépek, zajuk hangja kihallatszott az utcára is. Nagy kövér lovak húzták a liszteszákokkal tele stráfkocsikat. Titokzatos világ volt ez számomra.

A falu világa számomra itt a Márkus-háznál megszűnt. Pedig itt volt még a Waldmann-féle fatelep, de ez távol állt érdeklődésemtől. Innen távolabbra csak az állomásfőnökhöz vitt bennünket a konflis. Az állomásfőnök, Erdei Zsiga bácsi volt, kedves ember, aki mindig vasutas egyenruhában járt. Ha jött egy vonat, a gyakornokok zöld lámpával jöttek ki és indították tovább a vonatot. Szerettem nézni ezt a műveletet, és megengedték, hogy megvárjam, amíg a vonat tovább pöfékel és ereszti magasba a gőzt.

Felesége, Ancsi néni (Polgár Anna) mindig nagy Anna-névnepokat tartott. Ott voltunk ezeken, és én, mint mozgékony gyerek, a felnőttek között forgolódtam. Élveztem a hazajövetelt is a sötét estében. A szüleim között ültem, a konflis bőr tetejét ilyenkor felhajtották. Erdeiéknak két gyermekük volt, Laci és Magda. Ők akkor már nagyok voltak, Lacira úgy emlékszem, hogy csinos, fess fiatalember volt, Magda leányuk haját két vaskos copfba fonva viselte. Ő bevitt a szobájába, és ott

sok érdekes dolgot mutatott, ami egy gyereket érdekelhet. Csodálatos játék alvóbabája volt, arany hajjal. Ettől kezdve én is vágytam egy ilyen babára, amit később meg is kaptam, csak fekete hajjal, ami anyám hosszú hajából készült, lehetett fésülni, fonni, csodálatos volt. Az arca, keze porcelán, és fehér szattyánbőröből volt a teste. Nagyanyám sok ruhát varrt a tündéri Erzszi babámnak.

Jászfényszarun még sajtokat is készítettek a Derby-sajtgyárban. A parókia után következett az épület, de jóval lejjebb. Nagy tejeskannák álltak az utca felől egy emelvényen, és ott vették át az esti fejes eredményét. Ha arra sétáltunk, mindig éreztük a friss tej illatát.

II.

Az otthonom? A nagyszüleim otthona? Abban az időben három házfajta épült a községben. Apró kis parasztházak, elől két kis ablak rajtuk, meg az udvar felőli oldalon, a nagyszobán. Ezután jött a konyha és abból nyílt a hátsó szoba szintén ablakkal. A ház udvar felőli hosszában a „gang”, a fedett folyosó nyári tartózkodási helyként szolgált, mint nagyapaméknál is. Elöl az udvarban virágoskert díszlett, hátul a veteményes, és az istálló. A háziak a kiskapun közlekedtek be és ki, a nagy szárazkapu az állatok és a szekerek számára épült. A másik fajta ház kispolgári elrendezésű volt. Két szoba ablakai nyíltak itt az utcára, utánuk következett a konyha, és volt még egy hátsó szoba is, kertre nyíló ablakkal. Az udvar felől az ilyen épületeket szintén gang szegélyezte. Ilyen házban laktunk mi is. Ezt az alvégi korcsmáros Kovács bácsitól bérelték a szüleim. A viszonylag nagy hosszú ablakokat zsalugáter árnyékolta. Hálószoba és nagy ebédlő tekintett az utcára, a konyha is nagy volt, ezek a gangra nyíltak, de a háló és ebédlő között belülről üveges ajtó is volt. A hátsó szobát nem laktuk, apám dolgai, könyvek, tanításhoz szükséges szemléltető eszközök, íróasztal karosszékkel tárolódtak itt. A spejz e szoba után következett, élelmiszerekkel és lekvárok tömkelegével a polcokon.

A harmadik házfajta magas volt, masszív, ablakai is meglehetősen nagyok, és úgy tekintettek a világra, mintha az örökkévalóság számára építették volna tulajdonosaik.

Az általunk lakott ház a mozi utcájában helyezkedett el (Bethlen Gábor utca), sarki épület volt. Ebben az utcában laktak Basáék, akiknek szöke, babaarcú kislányával, Mariskával egy osztályba jártunk, és nagyon szerettünk együtt játszani. Itt az utcában, velünk átellenben működött Csákiék hentesüzlete. Mindig nagyon kedvemre volt, ha szüleim átküldtek hozzánk friss tepertőért, ez már önállóságom bizonyítéka volt. Ebben az utcában laktak Czeglédiék is, akiknek leánya, Klárka hozta reggelként hozzánk a friss tejet, és egyéb tejtermékeket. Klárka nagyon szép arcú, sudár leányként maradt meg emlékezetemben, akinek szépségét mindig megcsodáltam, ha találkoztam vele. Fiútestvérei is voltak. A kenyeret szintén egy parasztházból hoztuk, akkora volt mint egy kisebb kocsikerék, és egy hétig friss

maradt! Házunk mögött, a kert végében nagy istálló terpeszkedett, csak tüzelőtárolónak használtuk. A gazdasági udvaron nagy gémeskút ágaskodott, körülötte kamillamező terült el. Veteményes kertünkben csak eper termett, ezt mi gyerekek nagyon szerettük. A kert nagy előnye volt számunkra, hogy a ház felé lejtett: apám és nagyapám időnként Pestre jártak el, és akkor érdekes könyveket kaptunk a hűgommal, és játékokat is, köztük egyszer két rollert is. Bizony, a lejtőn könnyen gurultunk velük a ház felé. Uzsonnára legtöbbször zsíros kenyeret kértünk, és én szerettem, ha a naptól egy kicsit megolvadt rajta a zsír. El is neveztem napsütötte zsíroskenyernek. Udvarunkban a csirkék mellett két csodálatos állat is élt. Melkó, a macska, aki nagy békességben élt Betyárral, a farkaskutyával, apám kedvencével. Betyár a legteljesebb odaadással, „vakon” követte apámat mindenhol, mi pedig lovagolhattunk a hátán is. A vég, ami elérte kedvencünket szomorú volt. A harmadik szomszéd, Tüsorék a kerítésnél hurkot állítottak, itt fulladt meg. Apám tüdőgyulladással feküdt otthon, de felkelt betegágából a temetésére.

Apám a nagy ebédlőasztalnál szeretett dolgozni, mert körülötte zajlott az életünk. Itt javította a fűzeteket, csinált nagy szemléltető plakátokat az iskolában ülő gyerekek helyes testtartásáról. Itt nyüzött engem is számtanból, mert azt nehezen tanultam meg. Az írást, a tankönyvben lévő történeteket szerettem, és azt is, amikor nagyanyám vagy nagynéném felolvasott nekünk.

A község tanítói összejártak, és névnapjaikon nagy vendéglátás volt: nagyapám Nepomuki Szent János napján, május 16-án tartotta, és ilyenkor zenész cigánybandák is eljöttek köszönteni. Nagyapám kikészítette a pénzt az ablakba, és én örültem, hogy én adhattam oda a zenészeknek. Apám névnapja augusztus 20-án, Szent István napján volt. Nálunk ez nagy vendégség keretében zajlott le, és én élveztem a társasági összejövetelt. Anyám szépen játszott harmóniumon, és együtt énekelt a vendégekkel. Nagyon jó kedélyű asszony volt. Nyáron mi mentünk a nagyszülőkhöz, télen a ők jártak el hozzánk Lusi nagynéném társaságában. Mi szívrepesve vártuk őket mert nagy olvasásokra vágytunk, és játszottak is velünk különféle társasjátékokat.

Úgy kéthetente koldusok is megjelentek nálunk látogatóban. Egy öreg bácsit szomorúan néztem, ruhája szakadt volt, kalapja ócska, és mezítláb járt. Anyám pénzt, ruhaneműt, és sokszor szalonát vagy zsírt is adott nekik. Akkor is voltak szegény emberek, és joggal elvárták, hogy a tehetősebbek segítsenek rajtuk.

Kertünk vége szomszédos volt Kis B. Mari néniék kertjével. Két nagy fia volt, Jancsi és Imre. Velem mint gyerekekkel viccelődtek, hogy én leszek majd valamelyikük menyasszonya, ha megnövök. Ez a porta élményt is adott nekem. A fiúk néha bevittek az istállóba, pedig én a tehenektől és a lovaktól is nagyon féltem, de azt szerettem nézni, ahogyan esznek, vagy itatják őket. Ha felvettek a karjukra, meg is mertem simogatni a lovakat, különben nem értem volna fel a fejüket. Másik élményem itt a cséplőgép érkezése volt. Mindig ott álltam a kerítésnél, ha jött. Lassan ballagott

a monstrum gép, mellette emberek, a cséplőbanda tagjai poroszkáltak vállukon tarisznyával, és panyókára vetett inggel, vagy felsőkabáttal. Rendszerint este érkeztek meg, másnap hajnalban kezdték el a nehéz munkát, és folytatták sötétedésig. A cséplés eltartott egy-két vagy három napig is. Az udvarban álltak az asztagokba rakott kékék, onnan adogatták rendre a gép tetején álló etetőhöz, aki a cséplődobba rakta azokat. Ilyenkor fel-felbúgott a gép messzehangzó jellegzetes hangja. A gépet óriási por vette körül, amit a hátul kijövő pelyva, törek és szalma sodort magával a szabadba. Külön tudomány volt a szalmakazal szabályos és így tartós felrakása. Sokáig el tudtam nézni ezeket a műveleteket. A cséplőgép embereit a gazda látta el étellel-itallal, ebéddel, vacsorával. Ott ettek délben a kazlak tövében, amelyek némi árnyékot vetettek a forrón tüzelő napsütésben. A gazda a munkát természetben fizette, részeseletet adott a zabból, árpából és a búzából.

Hetenként egy kedvelt utunk vezetett Berze Nándorékhoz. Mindenki Ferdi bácsinak nevezte Panka néni férjét. Panka néni, Bitaróczy Anna apám unokanénje volt. Még idős korára is megőrizte arca szépségét, de amint hallottam, lánykorában igazi szépség volt. Sokan megkérték a kezét, de ő a szegény Berze Ferdit választotta. Én hat élő gyermeküket ismertem, Pannikát, Palit, Mariskát, Bertát, Jóskát és Pistát. Több gyermekük is volt, de ők kisgyerekként meghaltak. Pici, egy szoba-konyhas parasztházban laktak. Nem is tudom, miként fértek ott el annyian. Kis kert, mellette tó, nekem titokzatos. Szegények voltak, de nagyon tisztán jártak. Ferdi bácsi bölcs ember volt, már akkor felfigyeltem rá, és szerettem hallgatni történeteit a világháborúról. Megjárta a fogságot is, de jó kedélye bámulatos volt. Mindig pipázott, a konyhaajtóban ült, és mesélt. Panka néni szent asszony volt, anyámmal kölcsönösen szerették egymást. Sokat segített anyámnak, főleg nagymosásnál, ilyenkor jól elbeszélgettek. Egy nagy keresztet hordott a vállán, mert fia, Pál süketnéma volt és kissé hibbant elméjű is, amolyan „falubolondja”. Süket Pajának nevezték a falubeliek, sokszor megrézték, de soha nem bántotta senki. Meztélláb járt, háromnegyedes nadrágban, fején pedig viseltes leventesapkát hordott. Innen-onnan pénzt is kapott, azt soha nem költötte el, hanem hazavitte. Előfordult, hogy megkínálták egy-egy korsó sörrel is.

Élt egy másik bolond férfiú is a faluban, akit mindenki Halcsík Pistának nevezett, mert a Sárkány-tóból fogta ezeket a különös formájú halakat, amelyek nem voltak nagyok, de hosszúak és vékonyak, és csikorogtak. Nagyaném is vett tőle ezekből, de hogy ettem-e belőlük arra nem emlékszem.

Nagy karácsonyokat tartottak nálunk. Az ebédlőben állt a plafonig érő karácsonyfa. Gyönyörű volt, de az angyalhaj nagyon szúrta a térdünket, amikor az ajándékokat kerestük a fa alatt. A vacsora után addig játszhattunk, amíg az éjfél misére menő szülők és nagyszülők haza nem értek. Szép ajándékokat kaptunk, de a főszerepet mindig a baba jelentette számunkra. Az egyik karácsonyra pólyás babát kértem gyerekkocsival, amiben tologathattam. A baba azután ott is volt, alvós,

pólyás, édes kisbaba, de kocsi sehol. Elkieseredtem nagyon, de megvigasztaltak, hogy pár nap múlva az angyalka utólag meghozza. (Pestről nem érkezett meg időben.). Meghozta!

Apámnak sok könyve volt a könyvespolcán, és én le-leemeltem róla ezt-azt, amikor már olvasni tudtam. Emlékszem a Gárdonyi sorozatra, szép zöld vászonkötésben, rajta ezüstös díszítéssel. Később már nagyanyám felolvasta az *Egri csillagokat*. Talán érdeklődésem az irodalom és a történelem iránt ekkor kezdődött, és a könyvek elkísértek egész életemben. Könyvtáros lettem az Országos Széchényi Könyvtárban, mert a budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetemen könyvtár- magyar nyelv és irodalom szakos hallgató voltam.

A Kertész-nagyszülői ház maga volt számunkra a csoda, ez Elízium, a szeretet és megértés tökéletes otthona. Hat ablak a házon, hat gömbakácfa a ház előtt. A főutcán, a Rákóczi úton farácsos kerítés mögül nagyanyám kedves virágai kandikáltak ki az utcára: flox, verbéna, tátika és Jézus szíve virág. Kicsit beljebb, a ház udvar felőli részén nagyon széles gang piros-fehér nagy kőkockáival kellelte magát. Az egészet teljes hosszában felfuttatott szőlő takarta, nyáron kellemes hűvöset biztosítva. A kerti részen borostyán futott. Az udvarra a nagyszoba ablaka nézett, minden ablakon spaletták. A bejárat felől kisebb, de tágas szoba, majd abból nyílt a nagyszoba, azután következett a barátságos konyha, ez is tágas, utcai-ablakos, majd még egy kisebb szoba. Ez részben spejz is volt. A nyári spejz meg a különböző tároló szekrények számára itt a gang végében volt hely, innen lehetett a padlásra is feljutni. A nyári ebédek, uzsonnák itt történtek a gangon, nagyon élveztem. Minden hétvégén finom sütemények vártak bennünket malátakávéval vagy habos kakaóval.

Kertjük kicsiny volt, de maga az oázis. Rózsák, rózsák, majd az udvar közepén nagyon mély kerek kút, nyaranta nagyanyám ide engedte le egy elmés szerkezetben, fonott kosárszerűségben a romlandó dolgokat, húst, tejet, tejfölt, megmaradt ételt – ez volt a vidéki frizsider! A kút rácsos szerkezetű faházikó fedte be, és oldalt nagy kerékkal húzták fel a vizesvödröt. A gang lejárataánál az udvara felé két bíborszínű futórózsza örködött, a kert pedig tipegő kövekkel volt kirakva. Rövid út vezetett a kamrához, a tüzelőhöz, de eléggé tágas előterében nagyapám hintát szerelt fel számunkra. A kertet más portáktól vert fal választotta el. A fal fölött át lehetett látni apai nagyszüleim kertjére.

Kertész nagyapám szeretetre méltó kedves ember volt, kisebb méretű tajtékpipát szívott, és minden nap déltől estig megivott egy liter bort. Az ebédnek délben szépen megterített asztalon kellett párolognia. Sokat beszélgettünk mi ketten, és gondoskodását mindig éreztem. Amikortól én ismertem, már nyugdíjas tanító bácsi volt, 1927-ben ment nyugdíjba. Megmutatta nekem a nyugdíjba vonulása alkalmából kapott szép díszes kupakú nagy tajtékpipáját, amit csak néha szívott, nagyon vigyázott rá. Szeretett szépen felöltözve járnival, és meleg időkből felöltőjét csak

panyókára vetve hordta, fején puha kalappal. A felnőttek eleganciáját csodáltam. Ha templomba mentek, vagy vendégségbe, kiöltöztek. A falu lakói szerették őt, és ő is szívesen elbeszélgetett mindenkivel. Sok volt tanítványa élt még akkor, már meglett emberek. Délutánonként az ágya melletti karosszékében szunyókált, nem szeretett lefeküdni. Elnéztem, ahogyan reggel borotválkozott: bajuszos ember lévén bajuszkötőt tett fel ilyenkor. Ha megcsókoltuk, mindig sima volt az arca, a bajusza sem szűrt, mert felfelé kanyarodott két szára.

Nagyanyám tökéletes nagyanya volt: mindenét az unokáinak adta volna. Magas volt, finom kis arcát hófehér haj koronázta, apró konttyal. Mi gyerekek rajongtunk érte. Szépen varrt és kézimunkázott. Így voltunk keresztanyámmal, Lusikával is, a szeretet fűzött össze vele haláláig. Sötét ruhában járt, finom selymekből maga varrta azokat. Anyám a legkisebb lánya volt, de vele csak Ilonka, a középső lány lakott. Nagyanyámnak két gyermeke meghalt torokgyíkban, az egyik fiú volt. Legidősebb lánya, Gizella Jokits József tanítóhoz ment férjhez, aki akkor Jászfényszarun tanított, később Gödöllőre költöztek. Nekik két gyerekük volt. Józsi szintén tanító lett, és a Jászberényi tanítóképzőben végzett, és a lányuk, a kis Gizi, akit csak Cinikének nevezünk. Józsi lett a keresztapám, keresztanyám pedig a nagynéném, Lusika. Ő is magas termetű volt, komoly és nagyon kedves, fiatal lány. Nagyon jól tanult az iskolában, megtanulta a könyvelést is, és nagyapám halála után a jászfényszarusi községhez helyezkedett el.

Nagyanyámékkal élt az ő édesanyja, az én Daru Borbála dédanyám. Törékeny, aprócska volt, az én időmben már 90 éven felül járt az életkora. Ő még nálam is kisebb volt, ez tetszett nekem, mert öregedése során termete „összement”. 97 éves korában ment el örökre. Meglepett a mozgékonyasága: ilyen öreg és minden reggel elmegy a templomba szépen felöltözve; onnan kijöve pedig végigjárta a piacot, amely a lányiskola egyik oldalánál húzódott a Giltler-féle nagy vendéglő irányában. Ha kérdezték, hogy érzi magát, akkor azt felelte: jól, kedveském, ehetek-ihatok, jöhetnek-möhetnek, a jó Isten megsegít, mi kell még? Rég halott férje után Kertész Gyulánának neveztek. Mindig büszkén hangoztatta, hogy az ő édesanyja nagy-nemes, nemzetes Csethe Julianna volt. Három férje halt el mellőle, második házasságából született az én nagyanyám.

Mivel nagyszüleim háza a főutcán volt, mindig bő látnivalóval szolgált, előttük zajlott a vasárnapi korzó. A falusi lányok minden vasárnap délután szépen felöltöztek és sétáltak kettesével, hármassal, mögöttük fiúkkal. Szép régi szokás volt ez, a fiatalság itt mutatta meg magát. Gyönyörködtünk a változatos ruhaforgatagban (nem népviselet volt ez!). Én a szobaablakban térdeltem egy székre tett párnán, és figyeltem; anyám harmóniumozott és nényével együtt énekelt, nagyapám ezt nagyon szerette hallgatni. Ha az ablak előtt ismerősök mentek el beköszöntek, sőt beszélgetésre is megálltak.

Hétköznaponként az utcán volt másféle „korzó” is. Reggel kihajtották a gulyát, este pedig hazatértek. Érdekes látvány volt, de nekem félelmetes. Elöl haladt az egyik tehén kolomppal a nyakában, a többiek pedig követték az út közepén haladva. Néhanapján azonban egy-egy rakoncátlan állat kitört a sorból és felszaladt a járdára. A tehén pillantása félelemmel töltött el, nem volt barátságos, és az akácfa törzséhez dörgölődözve vakaródzott. Nagy port vertek fel a vonuló állatok, mintha köd támadt volna fel hirtelen. Az ablakokat ilyenkor mindig be kellett csukni. Az ökrös szekereket sem szerettem, lassúk voltak, de a lovas kocsik vidáman festettek, öröm volt rájuk tekinteni.

Minden év szeptemberében, Szent Kereszt ünnepén búcsút tartottak a faluban. Azon a napon árusok lepték el az egyik utcát. Ilyenkor én is kaptam búcsúfiát, de volt ott fotós is, aki mindig lefényképezett. Ezek a képek őrzik gyermekkori arcomat. A képek fennmaradtak a nagyszülőknél.

A búcsúban egyenruhás férfiak is feltűntek, a csendőrök. Délceg emberek voltak, fegyverrel felszerelve, kalapjuk mellett kakastoll lobogott. A falusiak „tollyúsok”-nak nevezték őket. Volt laktanyájuk, és rendet tartottak a helységben. Ahogy hallottam, féltek tőlük, és a bicskás legényeket is megfékeztek. Sajnos ilyen összetűzés is akadt időnként. A legények ittak, utána pedig se láttak se hallottak. Előfordult, hogy valamelyik leányért ment a harc, a bicska hamar előkerült, és szúrtak, vágtak. Én gyerekfejjel ezeket a történeteket is meghallottam, és elraktároztam magamban.

Apai nagyszüleim is Jászfényszarun laktak. A házat jobb módú parasztcsaládtól bérelték, akik kint laktak a tanyájukon. Abban az utcában volt ez a ház, ahol mi is laktunk, csak a Rákóczi út ellenkező oldaláról nyílt. Előbb a Goldman-ház előtt kellett elhaladni hozzájuk menet. Itt is széles gang húzódott a ház mentén az udvarban, ahol Morzsa kutya apró körmei csattogtak végig a pádimentumon. Morzsa különösen kecses, apró jószág volt, apai nagynéném kedvence. Rendszerint Gál nagyapám nyitott nekünk ajtót, mindig megveregette a hátamat, és azt kérdezve tőlem: Ágika, megsült-e már a kenyérke? Gál Lajos nagyapám pénzügyi fővigyázóként ment nyugdíjba. Sokáig tartózkodott orosz fogságban az első világháború alatt és után is, és ez teljesen megrontotta kedélyét. Keveset beszélt, azt hiszem velem sem tudott mit kezdeni. Ő és családja Erdélyből származott, református volt. Ő birtokolta a nemesi kutyabórt, amit a családban mindig a legidősebb fiú örökölt, az ő halála után apámhoz került; ezt még 1607-ben Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem adományozta egyik ősének. Nagyanyám, Bitaróczky Mária alacsony növésű, gömbölyű asszony volt, gondolom alakomat tőle örökölttem. Ő is keveset beszélt. Három gyermekük élte meg a felnőttkort: Berta nagynéném, apám, István, és László, a kisebbik fiú, aki az idők során Kispestre került. Gál nagyszüleimnél más volt a hangulat, mint Kertészéknél. Puritánok voltak. Itt nem volt olyan vidám életvitel, mint a Kertész nagyszülőknél, ritkábban is jártunk oda, pedig a házat nagy porta vette körül. Ebben

sétált nagynéném alkonyatkor Morzsa kutyájával a karján. Nagypámnak ekkor detektoros rádiója volt, ezt hallgatta. Néha nekem is megengedte, hogy behallgassak a fejhallgatóba. Nagyon élveztem ezeket a perceket. Járt hozzájuk a Tolnai Világlapja, ez volt a másik csalétek számomra.

Ha delet harangoztak itt is az asztalon kellett lennie az ebédnek. Nagyaném és Berta nagynéném serényen dolgoztak. Milyen sors is jutott ebben a korban a nőknek? Nem jártak el otthonról dolgozni, otthonukban álltak helyt; nem volt könnyű ez a munka, és sokrétű tudást igényelt: anyáról lányára szállt. Nagynéném erdélyi recept szerint készítette kenyerét, köménymagot is tett bele, a kenyér sokáig friss maradt. Mondták is sokszor a falusiak: „forsza” van, mint a Gál Berta kenyérének.

III.

Az iskolám? Minden gyerek életében elkövetkezik a pillanat: iskolába kell menni. Hatéves voltam akkor, 1937-ben. A leányiskola és a fiúiskola nem esett messze tőlünk. Mindennap apámmal mentünk, aki sokszor emelte meg a hátamon a nehéz, barna bőr hátitáskát. Lefordultunk a Krizsán-tó felé, így rövidítettünk utunkon. Apám magas, szép arcú és jó alakú férfi volt. Komoly, szívvel-lélekkel pedagógus, és sok mindent tudott, ami miatt felnéztem rá. Ez megmaradt bennem apám haláláig. Jól tudott tanítani, a tanítványok később is hálásak voltak ezért. Mindenhez értett, és állandóan képezte magát. Erre bizonyíték, hogy az ötvenes évek elején elvégezte a Pedagógia Főiskola kémia-biológia szakát. Sok mindent köszönhetek neki én is: az életben való eligazodást, azt, hogy legyek nyitott a világra és olvassak, olvassak, legyek igényes, másokkal igazságos, és ebből ne engedjek.

Az iskola, ahová jártam ferdén állt az főtca tengelyéhez képest. Római katolikus népiskola volt, főfelügyelője pedig az esperes úr, Székely Bertalan. Udvara nem volt túlságosan nagy, de elégséges a gyerekek számára. Az osztályterem előtt szélesen húzódott a tetővel fedett folyosó, nyitottan az udvarra. Az osztály világos volt, és a hosszú padokban – tintatartó-mélyedéssel mindenki számára – négyen vagy hatan ültünk. Az első osztályban még nem használtunk tintát, hanem palatáblára írtunk, és nagyon szerettem erre rajzolni. A hajópadlózatot olajozták, ezért feketének látszott. Télen duruzsolt a vaskályhában a tűz, mellé készítve állt a tüzelő, melyet időnként a pedellus rakott meg. Az énekórákat a harmónium mellett töltöttük. Első tanító nénim Danassy Mariska volt, magas hölgy, nagy kalappal, szörme keppel. Az osztályba is mindig elegánsan jött be: hosszú selyemszoknyában és üde blúzzal. Ő az első két elemi iskolai osztályban tanított és a harmadik osztály elején. Nézem a Népiskolai Értesítő könyvecskét: évközben kétszer kaptunk értesítőt, karácsonykor és húsvétkor. Ilyenkor az iskola csak a magaviseletet, a szorgalmat és az előmenetelt

jelezte: dicséretes, ernyedetlen és kitűnő szerepelt az én esetemben. Év végén kaptuk a valós bizonyítványt jegyekkel. Az 1-es osztályzat volt a kitűnő és a jeles, a 2-es a jó, a hármas az elégséges és a négyes az elégtelen. Bizonyítványomban végig kitűnő állt a jegyek mellett, csak a számolás és mérés mellett állt jeles megjelölés. Ez bántotta apámat, és arra ösztökélt, hogy ez a jegy is kitűnő legyen. Harmadik osztályban ezt elértem, és ekkor kis gyöngyháznyelű bicskával jutalmazott meg, amire nagyon vágytam már. Sajnos a negyedik osztályban a végig kitűnők között újra felbukkant számtanból a jeles.

Nem emlékszem már, hogy miért, de a harmadik osztályban húsvétkor már Tóth János igazgató-tanító tanított az év végéig, a negyedik osztályban pedig Seress Erzsébet lett a tanítóm. Ő szigorú volt és igazságos.

Csak néhány gyerek nevére emlékszem azok közül, akikkel együtt koptattam az iskola padjait: Ocsko Sós Marika, Basa Mariska, Rácz Nelli, Márkus Éva. Ez az Éva engem mindig gyötört, csavargatta a kezemet, rámtűtött a piszkavassal. Nem szeretett, de nem tudom, hogy miért. Az iskolában az udvaron a lányok peréztek. Apró színes agyaggolyók voltak ezek, és a lányok ügyesen kapkodták fel a földről. Én ebben

8

Évközi értesítő
a mindennapi iskola III. osztályáról.

Az anyakönyvi napló folyószáma: Az anyakönyvi napló folyószáma:

Karácsonykor:

19. 37. 19. 38. iskolai évben.	19. 19. iskolai évben.
Magaviselete <i>100</i>	Magaviselete
Szorgalma <i>100</i>	Szorgalma
Előmenetele <i>100</i>	Előmenetele
Mulasztott félnapot.	Mulasztott félnapot.
Nem igazolt félnapot.	Nem igazolt félnapot.
Jegyzet:	Jegyzet:
Látta: tanító. <i>S. ...</i>	Látta: tanító.
szülő (gámn).	szülő (gámn).

Húsvétkor:

19. 39. 19. 40. iskolai évben.	19. 19. iskolai évben.
Magaviselete <i>100</i>	Magaviselete
Szorgalma <i>100</i>	Szorgalma
Előmenetele <i>100</i>	Előmenetele
Mulasztott félnapot.	Mulasztott félnapot.
Nem igazolt félnapot.	Nem igazolt félnapot.
Jegyzet:	Jegyzet:
Látta: tanító. <i>S. ...</i>	Látta: tanító.
szülő (gámn).	szülő (gámn).

9

Az anyakönyvi napló folyószáma: 132.

Évvégi értesítő.

Gál Anzola

a mindennapi elemi iskola III. osztályának tanulója az 1939/1940. iskolai év végén a következő osztályzatot érdemelte:

Magaviselete	<i>dicséretes</i>
Szorgalma	<i>ernyedetlen</i>
Vallastan	<i>kitűnő</i>
Magyar nyelv:	
a) Beszéd- és értelmgyakorlat	<i>kitűnő</i>
b) Olvasás és olv.-lárgy	<i>kitűnő</i>
c) Írás	<i>kitűnő</i>
e) Fogalmazás	<i>kitűnő</i>
o) Helyesírás és nyelvi magy.	<i>kitűnő</i>
Számolás és mérés	<i>kitűnő</i>
Term. rajz, gazd. és háztartásian	<i>jeles</i>
Rajzolás	<i>kitűnő</i>
Éneklés	<i>kitűnő</i>
Kézimunka	<i>kitűnő</i>
Testnevelés	<i>kitűnő</i>

Egész évben mulasztott 10 félnapot. Nem igazolt 0 félnapot. Ha ezen iskolai év elején még nem tudott magyarul, megtanult-e és mily mértékben?

Kelt *Hajdúszoboszló*, 1940. évi *június* hó *16.* n.

... igazgató-tanító
tanító.

P. H.)

nem voltam partner: ügyetlen voltam. Anyám bezzeg ügyes volt, és sokszor játszott ő is ilyet gyermekként. Egyszer egy csomag színes üveggolyót kaptam, örültem neki, de nem sokáig: elnyerték valamennyit tőlem. Télen az udvar sarkában kis jégpályát csináltak. Ezen iringáltak a lányok. Mondanom sem kell, nekem ez sem ment. Nagyokat huppantam a síkos jégen, és feladtam.

Járt velünk néhány nevelőszülőknél nevelkedő leányka is. Milyen volt a sorsuk? Nem ismertem, és azt sem, hogyan kerültek Fényszarura. Lelenceknek nevezték őket, aminek ők nem örültek. Szinte egyenruhában jártak: a kartonruha fél lábszárig ért és háromnegyed ujjá volt. Erről messziről felismerhetők voltak. Ezek a lányok az óráközi nagyszünetben egy bögre meleg tejet kaptak két nagy kockacukorral. Én is szerettem volna, megkívántam, de ez csak úgy volt lehetséges, hogy nagyapám külön befizetett nekem. Ez a problémám is megoldódott.

Talán másodikos, de lehet, hogy harmadikos voltam már, amikor olvadáskor apám kivitt árvizet nézni. A községháza mellett mentünk a Zagyva felé vezető széles úthoz. A kertek végében állt a víz, és amerre a szem ellátott, csak víz terült el, tengersok víz. Milyen kicsi ez a folyó nyáron, néhol a feneké is látható, tehének, libák legelnek a partján, vagy állnak a sekély folyóban. Most meg tengerré vált.

A Zagyva túlsó partján erdő húzódik. Tavasszal, május elsején, a madarak és fák napján a tanítók és barátaik családjukkal itt piknikeztek. Nagyon élveztem az ittlétet. Ragyogó napsütés várt az üdezöld tisztáson. Mi „tanítógyerekek” gondtalanul játszottunk, elbújtunk, fogócskáztunk. Ezalatt apámék egy lapos, lábasszerű, lezárható fedelű serpenyőben húst, szalonnát, zöldséget helyeztek el, lezárták és parázs közé dugták. Amikor megsült, friss kenyerek kerültek elő a kosarakból: uzsonnáztunk. A felnőttek bort ittak, mi gyerekek málnaszörpöt; dalolva vonultunk haza a hosszú, kitaposott útszalagon.

Volt az erdőben egy tó. Titokzatos – Sárkánytónak vagy Sárkánygödörnek nevezték, de hívták Feneketlen tónak is. A látható alja vöröses-barna színűnek tűnt. Partján és benne is csiborok és mindenféle más rovar mozgott. Halcsík Pista is itt fogta a csíkhalat, lábán pedig a piócákat, amiket a patikába vitt. Volt ennek a Sárkánytónak akkoriban egy legendája: egy csendőr fürdött itt és beleveszett: feneketlen, mondták a falusiak. Ez azonban bizonyosan túlzás volt, mert Halcsík Pista élt és virult.

Nézem a kezemben lévő képet, ez a fényszarusi tantestület képe, nők, férfiak vegyesen; amikor ez készült – 1925-ben vagy 1926-ban –, nem is éltem, de nagyapám és apám révén ismertem őket. Kedvesek voltak hozzám, beszélgettek velem, és amikor iskolába kerültem, tanítottak is. A kép bal szélén az állók között feltűnik Tóth József igazgató-tanító bácsi alakja, szikár ember, kevés beszédű, de jól tanított, engem a harmadik osztályban. A mellette lévő következő tanítót nem ismertem, az emlékezet itt nem örökítheti meg, nevét sem tudom. Itt áll Csiky Manyi néni, anyám

Jászfényszarui tantestület 1925 v. 1926? Álló sor balról jobbra: Tóth János (később ig. – Tanító), ? Csiky Manyi, Kertész János (a nagyapám), Gusztin Mihály, ? Seress Erzsébet, Adamcsek Imre, Noga Gyula, Havassy Panni. Ülő sor balról jobbra: Lung Gizella, Fábryné Szalai Ilona, Hebrony Kálmán (esperes-plébános), Márkus János (Márkus Mariska óvónő apja), Danassy Mária.

és nagynénem baráti köréhez tartozott. Életvidám, mosolygós fiatal tanító néni volt. Következik az én Keretész János nagyapám, szívem legbelsőbb szögletébe zárva örökre. Gusztin Mihály tanító bácsi, nagyapám barátja következik, felesége, Anna néni a postamester volt. Nagy bajuszt viselt Mihály bácsi, ami koránál jobban öregítette arcát. A mellette álló tanító bácsit megint nem tudom megnevezni, majd az engem negyedik osztályban tanító Seress Erzsébet következik. Érdekes hangjára ma is emlékszem. Itt áll azután Adamcsek Imre tanító bácsi is, fiatalon, kékszeműen, magas volt. Ő és családja szüleimmel összejártak. Marcell nénire, a feleségére is emlékszem. Neki ez a második házassága volt, de Imre bácsival együtt nevelték a Görbe gyerekeket: Emut és Pirikét. Ahogy utóbb hallottam, Görbe Emánuel a háború után tanított Jászfényszarun. Noga Gyula tanító bácsiról fentebb már írtam, de mellette áll Havassy Panni tanító néni, akihez, mint említettem, rajongó barátság fűzte. Havassyékkel gyakran jártak össze a szüleim és a nagyszüleim. Havassy néni finom, idős dáma volt, nagyon kedves asszony, két leánya volt, Panni, a tanítónő és a kisebb, Sárrika. Őt Zingay Béla tanító bácsi vette feleségül. Elegánsak voltak mindig, szép házban éltek, szép bútorok között laktak. Szerettem hozzájuk menni.

Az ülő sor bal szélén Lung Gizi néni ül, az elbűvölő, kedves, drága Gizi néni. Szerettem vele nagyszüleimnél találkozni, és hallgatni okos beszélgetéseiket a világról. Fábryné Szalai Ilona tanító néni nem ismertem, de annál jobban Hebrony Kálmán esperes urat, aki szintén gyakori vendége volt a nagyszülői háznak. Márkus János tanító úr, nagyapám legjobb barátja a kép készültekor a tantestület igazgatója volt, rá nem emlékszem világosan, csak a Márkus családra. A sor jobb szélén ül Danassy Mariska, első tanító nénim, akiről már szó esett.

Kikre emlékszem még? Hitoktatónk Mosonyi József tisztelendő úr volt. 1940 karácsonyán kaptam tőle egy szép szentképet (aminek sajátkezű felirata: szorgalmadért), még most is őrzöm az imakönyvemben. Egyházi felügyelőnk, Székely Alajos esperes-plébános úr volt, eléggé alacsony, kövérkés, és szemüvege hidegen csillogott az emberre. Nagy tisztelet övezte, és ha bejött az osztályba, egy pissenés sem volt hallható. Jól ismertem Haffner Dezsóné, Mariska tanító néni, férje a községházán dolgozott. Geng Márton tanító úr a fiúiskolában tanított, Kolb Győző és felesége, Erzsike néni is itt tanítottak, anyámék társaságában gyakran megfordultam náluk.

A negyedik osztály folyamán apám mindenre kiterjedő figyelemmel intézkedett. Beszerezte a kelengyémet, amit az egri apácák előírtak, mert oda megyek majd a gimnáziumba bentlakó növendéknek. Apám nem örült, hogy kikerülök a családi fészekből. Mivel Gál nagyapámék Erdélyből származtak – és 1940-ben a Délvidéket is visszacsatolták Magyarországhoz –, apám beadta kérelmét, hogy valamelyik, most már Magyarországhoz tartozó országrész városába elmenne tanítani, olyan helyre, ahol középiskola is található. 1940-ben István öcsém is megszületett, és apám nem akarta, hogy az iskola miatt meg kelljen válnia gyerekeitől. 1941-ben Újvidékre nevezték ki a Repülőtéri iskola igazgatójának. Nekem így nem kellett Egerbe mennem, de szülőfalumat ezért elvesztettem. A Jászsághoz, benne Jászfényszaruhoz engem mély és elszakíthatatlan kötelék fűz: itt eszméltem, itt lettem nyitott az engem körülvevő világra. Itt pihennek az anyaföldben drága nagyszüleim. Később is sokszor nyaraltam Fényszarun. A falu sokszor „visszaszolt” utánam: a mátyásföldi gimnáziumban szeretett magyartanárom, Hevessy János, ha feleltetni akart, így szólt: halljuk hát Gál Ágotát, Jászfényszaru „Gyöngyét”. A budapesti tudományegyetemen, amikor Bárczi Géza nyelvész professzor úrnál vizsgáztam, kiejtésemet hallva megkérdezte: „Ugy-e maga a Jászságba való?” Igen, feleltem, Jászfényszarun születtem és tízéves koromig ott éltem.

Az itt megidézett férfiakra és nőkre, Jászfényszaru életének erre a szeletére ma már biztosan nem sokan emlékeznek, hiszen a régiek helyébe azóta már legalább három új nemzedék lépett. Szolgálja tehát memoárom azok emlékét, akik egykor itt éltek, dolgoztak, alkottak, neveltek – köszönet és hála nekik. Még külön szeretném megköszönni azt, hogy ez a város – hiszen Jászfényszaru 1993-ban visszakapta régi

városi rangját – 2002. május elsején emlékművet avatott az én volt leányiskolám helyén: nemesfém-ből formált olvasókönyv őrzi a helység egykor itt munkálkodó tanítóinak neveit. Ilyen emlékművel, úgy vélem, hogy nem sok magyar város dicsekedhet. Szülővárosom, Jászfényszaru e téren is kiválót alkotott!